

РЕТОРИКА СВЕТЛОСТИ МИЛИЈАНА ДЕСПОТОВИЋА

Реторика светлости (Библиотека Гуча, 2018) Милијана Деспотовића је метафоричан назив за тематски опус, структуру и форму његових студија, огледа и приказа о књижевном делу Верице Тадић. Његова књижевноисторијска, теоријска и естетска разматрања, иако хетерогене тематске структуре и начина на који су обликована, профилишу физиономију књиге као заокружену мозаичку композицију, у којој се, применом различитих методолошких приступа, са становишта књижевне историје, теорије и критичког вредновања, осветљавају и оцењују одабрани уметнички текстови.

Историчар књижевне уметности, тумачећи неко дело, ма колико да жели, не може одолети своме пореклу и погледу на свет, својим афинитетима и критеријумима естетског вредновања. Тако је и Милијан Деспотовић у књизи *Реторика светлости* показао емотивну осетљивост критичара који књижевно дело неког писца, свога савременика, сагледава, тумачи и вреднује са становишта својих критеријума и личних импресија и погледа на конкретни књижевноуметнички текст. Пажњу његовог сензибилитета и књижевнокритичког промишљања у назначеном делу заокупља и инспирише стваралачки опус Верице Тадић за коју ће рећи да „спада у круг важних стваралаца који живе у провинцији, а националној књижевности дају вредан допринос“. Притом се критички осврће на критеријуме и мерила књижевноестетског вредновања, по којима се одређује статус савремених писаца у развојним токовима српске књижевности.

У даљем промишљању о стваралаштву Верице Тадић, Деспотовић износи став да техничка достигнућа урбане цивилизације не пружају свим писцима једнаку могућност да своја дела достојно репрезентују и прикажу читалачкој и научној јавности. Због тога се често дешава да однос и оцене књижевне критике нису сразмерни стварној вредности неког књижевног дела, ни стваралаштва појединих писаца у целини, поготово ако они живе и раде у провинцији, изван горућих књижевних токова. Свој став образлаже примером Верице Тадић и њеног дела, које још увек није добило одговарајуће место на страницама књижевне историје. У бројним приказима, чланцима и есејима који чине садржину његове књиге, Верица Тадић је представљена као жанровски разноврстан и плодан писац, пре свега песник, приповедач, афористичар и есејиста, носилац више признања и награда, али још увек недовољно присутан и признат у савременој српској књижевности.

Притом изражава нескривено уверење да ће тек потоњи судови о ствараоцима данашње књижевности бити трајни и релевантни „јер верује да вредновање у том смислу тек следи – оно је неминовно“. Важан део њеног стваралачког опуса чине и три књиге хаику поезије, које Деспотовић посебно маркира и придаје им одговарајући значај. Сваки писац, сматра Деспотовић, има своје време. Нечије време је прошло, нечије је данас, а нечије тек сутра. Верица Тадић је писац чије време тек долази.

Реторика светлости Милијана Деспотовића, по структури, композицији и тематици презентираних текстова има, до извесне мере, монографски карактер, а могла би се дефинисати и као књижевни лексикон поетесе о којој је реч. У сваком случају књига је вредна пажње, јер нуди читаоцима и изучаваоцима књижевности документарну и књижевноисторијску грађу о животу и раду Верице Тадић и баца снажан сноп светлости на време и средину у којој она живи и ствара. У садржају и концепцији своје књиге, Деспотовић као осведочени песник показује и друге склоности, пре свега способност да проникне у дубински слој књижевног текста, да га осветли у дискурсу књижевноестетског вредновања, а да притом не запостави ни његов етички, социолошки и идејни значај. Он са једнаком пажњом прати и анализира прозне и поетске моделе, као и дела из области науке о књижевности, настојећи да свестрано сагледа и осветли не само тематску и естетску структуру, већ и стилску вредност конкретних књижевних текстова. На крају ваља рећи да је *Реторика светлости* занимљива студија која нуди читаоцима различитих профила и интересовања обиље нових знања и чињеница из области књижевне науке, а изучаваоцима књижевности добар материјал и искуство у тумачењу и вредновању књижевне уметности.

Миомир Милинковић

Филозофски есеј

**Задатак човека је да пронађе смисао сопствене егзистенције под
капом небеском**

Одлучна борбена игра без посматрања ногу: поглед испред себе, или упирање очију ка небу: док плешемо са штитом, или на њему, шта радимо с' парчетом земље, отргнутим од погледа?

С.Лазих, „Последња одбрана“
Едиција Пегаз, Београд 2016.

„Смрт је успешно обављен задатак. Блудница је, команданте, у другој земљи и, још к' томе, мртва је! Савршен злочин.“ Ово су речи непознатог камиказе из Другог светског рата. Део су шифроване поруке коју је он оставио, пред последњу борбену акцију.

Ако поставимо питање: аутосакрифицијалност (саможртвовање): да, или не, требало би се клонити једностраних и поједностављених ставовишта који сваку жртву, чак и ону што подразумева губитак једног људског живота, карактеришу као непотребну, зарад било које идеологије и било којег, макар и најсветлијег идеала. Наиме, жртва која, у најсветијем и најузвишенијем смислу, оправдава погибел у најсврховитијем домету извојевања и омогућавања личне слободе људи, као јединог услова без кога се не може замислити достојанствен и нормалан живот појединца у друштву, дакако јесте прихватљива и смислена. Надаље, сваки идеал, сам по себи, носи дубоко у свом бићу ону исцелитељску есенцију наде, категорије која напаја неретко посустале и малаксале груди ратника и обичних људи у тегобним условима рата и кризе. Он представља најполетнији, најлепршавији, најразигранији „маестрал у леђа“, рецепт за „добро јутро и леп, нови дан“ свакоме, ко свесно гине за праву ствар, у условима најжешћег трагизма и мрака. Ернст Блох, модерни филозоф 20. века вели: „Човек не може да живи без наде!“ Безмало свака нада је, дакле, мотив. То је разлог да се надахнути пробудимо и схватимо, да је сваки нови тренутак, разумно и целисходно проживљен, уистину вредан живљења.

Роман „Последња одбрана“, није тенденциозна апологија, односно одбрана заступљене идејне поставке и субјективни, интенциозни панегирик, тј. хвалоспев верности одређеној идеологији. То није поједностављено утемељен, стриктно и једнодимензионално патриотски роман. Реч је, напротив, о једном алтруистички поливалентном роману, тј. о књизи која говори о љубави у њеном најмногозначнијем, највишеструкијем и најразуђенијем смислу и облику. Ипак, у напетом карактеризацији и драматизацији ликова, лишеној окамењеног и некорисног стилизма и формализма, однос на рела-

цији главни јунак-супруга, главни јунак-деца, главни јунак-пријатељи, неумитно је обојен и изнијансиран суштинском бојом родољубља која се, као црвена нит, непобитно и суверено протеже кроз његове моралне и емоционално-афективне системе. Тиме, Лазић недвосмислено потврђује истинску и ганутљиву уверљивост стихова Десанке Максимовић која се, истина овде у романескном обличју и руху, готово као питка гатка и мантра, одлучно провлачи кроз приповедачке редове: „Толико пута су моју наводну неизрециву лепоту поредили са грчком лепотом. А ја сам Српкиња. И, ако и јесам лепа, то је зато што из мене зрачи лепота и страдање предака мојих, величанствених, и поносим се тиме.“

Лазићев роман није фолклорно-митолошка прича какву нам, вулгаризовану и испрофанисано-банализовану, безочно сервирају модерни масмедији, као и уштиркане, стерилне, дехуманизоване институтско-универзитетске гарнитуре. Оне је, безбрижно и самозадовољно, по принципу NOLLIMETANGERE! (не дирај ме), далеко од мириса барута и кала на војничкој чизми, уздижу у сумњиве, бескрвне, морализаторске хвалоспеве, учаурене у удобне фотеље, на безбедној и неузнемирујућој удаљености од истинских епицентара збивања. Напротив, роман „Последња одбрана“, јесте роман о етици љубави, милосрђа и антиконформизма у најконкретнијем и најнедвосмисленијем смислу речи, безмало фантазмоморички напојен филантропским супстратом представника филозофије давног 17. века, Баруха Спинозе који, скоро беспомоћно, не одвећ растерећен због свог невеселог открића, кличе: „Све што је узвишено, исто је тако тешко, колико је и ретко.“

Акрибијски прецизно, аутор развија мотив борбе и витешке посвећености и оданости, оживотворујући и актуализујући чувену спартанску гному: „Са штитом, или на њему!“ За Лазића, патриотско осећање није неко апстрактно, деперсонализовано, сентиментизирано, пуко наднационално осећање, лишено реалне пуноће и необременењено стварном морално-етичком слојевитошћу. То осећање кипти од магме безвремености и свевремености, неоптерећено погибелном самодовољношћу тоталних, генерализованих судова. Наиме, сваки тотални суд о свету и стварима почива на недовољном знању. Насупрот фиксирању противстављених тоталних судова, Лазић исказује спремност да емоционално-инстинктивном нерватуром, готово нагонски-утробно, али не и обесвешћено, непрекидно послушкује догађаје, судбину и сопствена дела, у хронолошком току живота, не осећајући зебњу према Отаџбини у простом, спацијалном смислу искључиво просторне категорије. Његова верност личној части, лежи на двема основним врстама искуства: 1. Наиме, недокучиви Бог измиче све даље, ако желимо и да га схватимо уопштено и заувек. Но зато, он је безмерно и непроцењиво посве близак у свакој новој, појединачној, непоно-

вљивој ситуацији, будући да он није нешто што је далеко, него што се до-сеже, осећа и спознаје у свакодневном животу, бременитом променљивим обртима и неподвижним околностима кроз које човек учи непрестано и наново о себи, свету и Универзуму.

2. За Лазића су склоне паду све апсолутне слике света. Свет је не-довршен и за сазнавање поцепан у перспективе, будући да се не може свести на један лични принцип. Наше осведочавање у реалном свету, заправо осведочавање главног јунака романа, последично доводи до саздавања оних најутемељенијих сазнања о животу и свету. Аутор се виспрено и храбро упушта у анализу међуљудских односа на релацији: главни јунак-супруга и главни јунак-најбољи пријатељ. Тиме, он зналачки и промућурно остварује поступак депатетизације и демитоманизације чедно-чисто, неукаљаног, готово интактног осећања привржености Отаџбини не као пукој, обезљуђеној територији, него као стедишту људских, хуманих индивидуалитета за чију добробит и слободу вреди витешки положити и властити живот. Морални и алтруистички капацитети заставника Лазара Илића имају еликсирски лак-мус и референтно тело у дубини његовог патриотског осећања, као што и родољубиви сентимент у том, међуусловљеном процесу повратне спреге, има свој коректив у сталним неговању и развијању јунакове елементарне и суштинске човекољубивости, која пламено разгорева његово јуначко срце, потврђујући крајње једноставну, а од врхунских филозофа, попут Ернста Блоха усвојену девизу, да човек човеку треба да буде и остане човек, а не вук. (НОМОНОМИНОМО).

Ауторово начело филантропије не исцрпљује се бесплодно и не-мушто на утопистичком, бесврховитом настојању да вредности, готово ни-чеански, наново превреднује и хируршки-инванзивно ревалоризује. Напротив, Лазић заступа мишљење и став, да је довољно вратити се старим, постојећим вредностима, неретко забашуреним и затомљеним у суровој беспштедности савременог микро и макрокосмоса. У карактеризацији главног лика, оно што јунака чини морално консеквентном, доследном и постојаном личношћу, није само његов патриотски, скоро сакрални сензи-билитет у поједностављеном и једнозначном смислу речи. Родољубље код њега није деперсонализовано и обојено неком врстом наметнутог, апстрактног, глобалног патриотског осећања, као већ виђеног клишеа, независног од његове интимне, морално-емоционалне, личне структурализације. Он сам осећа, независно од обавеза произишких из строга војног система у чијим се координатама савесно и неумољиво креће, да је његова дужност да одоли себељубљу и ситносопственичким слабостима и интересима за-снованим на погубним, за општи интерес рђавим самоугађањима. Наиме, још су Кант и Хегел, филозофи немачког идеализма у 19. веку сматрали, да истински доброг дела нема, јер човек чини добро дело само онда, ако крајњи

ефекат тог доброг дела не угрожава у свом коначном исходу добробит самог починиоца. Заставник Илић, готов је да окрњи свој лични интерес, и то га чини непатвореним, изворним, истинским, исконски добрим човеком, а не само његова родољубивост, у једностраном смислу.

Надаље, генеришући патриотску емоционалност, аутор романа изналази маестралан начин да се обрачуна са коначношћу. Тиме се умирању даје један узвишенији, вртоглавији, готово горостасно-моћан значењски смисао и вредност, али и снажна мотивациона снага која омогућава стамено, дивовско, стоичко ношење са тегобном стварношћу објективног реалитета. Ова збиља не милује, не уљуљкује, не полтронише, захтевајући од нас удубљеност и освешћену акционост. На тај начин, Лазић поткрепљује и инаугурише чувену егзистенцијалистичку максиму Карла Јасперса, филозофа усковитланог 20. века, која каже: „Знати живети и умети мрети, једно је те исто.“

Сходно речима апостола Павла, доброг дела одистински и нема, будући да нас свако добро дело уздиже у незахвално и, са изабавитељског аспекта, непопуларно стање гордости, поноса и сигурности, подразумевајући рађање неизоставне свести о том учињеном добром делу. У сагласности са ауторовим најдубљим и најсуптилнијим осећањем, добро дело јесте само себи циљ и сврха. Њега не чинимо да бисмо сами имали корист, нити били омађијани благотворним и благородним ефектима тог племенитог чина. Речју, Добро је категорија SUIGENERIS, заогрнута у обличје самосврховитости, за разлику од жртве која нема тежину истинске вредности саме по себи, уколико нема циљ и оправдање у општем добру. Жртва ради жртве нема смисла и оправдање. У крајњем, када чинимо Добро, ми не треба да будемо оптерећени да ли ће се наш позитивни гест вратити нама добрим ефектом, будући да је и код полагање жртве извесно, да починилац акта жртвовања, неретко, положивши живот, неће из тог чина изаћи облагорођен и уздигнут. Највећма је важно то, да ће крајњи исход те жртве облагородити целокупну заједницу у најсветијем, најсветлијем и најузвишенијем смислу. Дакле, процес освешћивања жртвовања, јесте нешто што аутору лежи на души и у тој непрекидној, насушној потреби да се изнађе смисао не само умирања него и живљења, огледа се његов највећи активистички домет у коме се он прилежно бори да кроз стваралачки чин увек правилно спозна тај недокучиви, кроз каљење и борбу једино досежљиви смисао људског живота.

Основно питање које га тишти и раздире, одиста, није: како паметно умрети и зашто умрети, него како и зашто сувисло, смислено и сврховито живети. Верност и љубав према Отаџбини зацело јесте Лазићев извор надахнућа у мучној потрази за смислом живота, али он тај свој сопствени смисао не намеће читаоцу скучено и категорички, пуштајући га да овај сам

открије и прегази властите животне трасе до циља. Тиме аутор оправдава девизу Жан Пол Сартра и Албера Камија, чувених писаца 20. века, да готово и једнообразног, општеважећег смисла живота уистину и нема. Дакле, човек се не рађа са добијеним смислом живота, него је исти ствар избора и сопствене, различите, лично-искуствене борбе.

Приликом разматрања, процене и вредновања акта саможртвовања појединца, Лазић прави јасну разлику између жртве ради жртве и жртве чији врхунски домет и циљ јесте постизање општих, глобалних, универзално-драгоценних и постављених циљева који, у његовој карактеролошко-моралној констелацији вредности, подразумевају очување древних, увек актуелних и горуће-угрожених, традицијских, цивилизацијских, основних и суштинских људских вредности. Аутор у роману „Последња одбрана“, прави још једно разграничење, а то је чин жртвовања понукан и подстакнут субјективним, интимистичким, моралним разлозима заснованим на особинама појединачне личности, и чина жртвовања као последице сагледавања општег, глобалног, вишег интереса целокупне заједнице. Код овог последњег, значај и величина жртве процењује се са аспекта њене целисходности и смислености у целокупном њеном последичном тоталитету. Наиме, Лазићев главни јунак, заставник Илић, не исказује своју решеност да положи властити живот за Отаџбину само зато што тим гестом задовољава свој сопствени морални интегритет пошто он једноставно не може другачије будући да је исконски и истински добар, савестан и хуман. Он то спремно чини више зато, што је уистину кадар да процени тежину и силину тегобног положаја у коме његова Отаџбина грца, те значај властите мисије, као припадника њених Оружаних, ослободилачких снага. Дакле, херојски чин, за њега, конотиран је изразитом свешћу о важности колективне добробити, као крајње благодати једног херојског чина који никако не сме бити безглав и неосмишљен, иако је лична храброст основно и, свакако неизоставно, подразумевајуће погонско гориво за акцију.

Из свег напред изреченог закључујемо, да аутор пропагира етичку терију такозване суперерогације и утилитаризма, која промовише жртвовање ради опште добробити и узвишених идеала и циљева, насупрот једностраној етичкој теорији деонтологије, по којој жртва извире искључиво из унутрашње потребе и носи карактер једног инстинктивног, готово утрбног поступка будући да дати појединац напосто не може другачије да се понаша, до у сагласности са својим најтананијим, моралним делом бића. Овде се он жртвује јер не може да пренебрегне самог себе, хуману и правдољубиву индивидуу, увек спремну да помогне ближњем у невољи, без свесног размишљања о неком вишем, светом и светлом циљу и идеалу. На овај начин, акт жртвовања се десубјективизује, деперсонализује, децентрира и, на известан начин, разташтињава, поста-

вљајући себе сама на заслужен пиједестал погибије за глобалне вредности. Уз то, поменути чин се само додатно облагорођује и оплођује упливисањем личног морала, честитости, доброте, неустрашивости.

Најзад, кад у сећање дозовемо сцене у роману које сликају дан уласка земље у Европску унију, смрт генерала Зечевића, челника безбедносних структура, једног од ликова романа, те волшебно буђење заставника Илића из коме, након вртлога бурних дешавања, нужно се суочавамо са функционалном улогом и испитивањем значаја феноменологије футуристичке фикције у књизи „Последња одбрана“. Ова се не исцрпљује само на својој везивној улози својеврсног оперспективљавања и осмишљавања садашњег тренутка његовим удевањем у контекст прошлих и будућих збивања, а у светлу логичког схватања историјског процеса као цикличне, узрочно-последичне појаве. Лазићев циљ зацело није само нити да подстакне читаоца да напрегне своје инспирацијске снаге и сам доврши причу, те изроди властита финална, конструктивна решења за премошћивање широке делте у коју се разлива река проблема за чијим превазилажењем вапи и сам аутор. Не мање смисленим и оправданим, чини се и трећи разлог увођења футуристичке фикције у ткиво романа. Реч је пишчевом нагнућу, да сопствене узоре и идеале, ипак, не прогласи универзалним Его-идеалима, будући да су ови, само његов дубоко интимистички, сопствени животни узор и морални компас. На тај начин, Лазић даје читаоцу одрешене руке да сам открије своје идеале за које вреди погинути, тек дискретно и ненаметљиво апелујући, при том, на његову властиту савест која ће допринети одабиру узора који воде бољитку заједнице и друштва у целини, али и узрастању индивидуе као вредности *suigeneris*. Одиста, ово је лишено елитистичке конотираности и независно је од чињенице да ли је индивидуа до краја и успешно извршила своју мисију, будући да је сам живот најсакралнија вредност, која се подразумева сама по себи и има тежину, чак лишен сагледавања постигнутих реалних скорова.

Следствено наведеном, аутор нагони читаоца да сам изабере најбољи пут спаса сопствене душе, обременен властитим искуством, као неприкосновеним жигом особености. У сваком случају, то није бесмислено срљање, јер употребом разума, као цивилизацијске творевине и тековине, сама жртве добија додатну пуноћу и значај, будући да њен коначни циљ није уништење појединца који, уколико би био нерационално уклоњен, никада неће добити прилику за поновни препород, позитивну промену и напредак на боље. Зато Лазић избегава појам жртвовања који подразумева неоправдан ефекат. За њега, помак у макрокосмосу може добити свој потпуни, заокружени смисао тек са постизањем прогреса на незанемарљиво важном, микроплану, а овај подразумева шансу за поправак, тј. очување, ако је то могуће, личног живота и идентитеа. Стога за Лазића процес жртвовања значи један

оправдан и утемељен, реалистички чин. Говорећи о драгоцености старих, опробаних, доказаних традицијских вредности он их, никако, не идентификује са предрасудама, будући да извор на коме ове почивају лежи у потреби за очувањем самољубивог мотива за престижом, те ослобађању асимилуване агресије, која их чини тврдокорним. Традицијске вредности, по Лазићу, склоне су ревизији, али у паметном и ваљаном саобразју са савременим тренутком који их не лишава суштaственог смисла и улоге.

И, најзад, поставља се питање пред читаоца: да ли један историјски догађај треба вредновати са аспекта слободе коју донесе, као што вели филозоф Хегел, или, пак, са становишта спасења које тај догађај души омогући, а према тврдњама врских теолога? Аутор, већма, заступа своје властито, индивидуалистичко гледиште: Један историјски процес и догађај важан је, зато што нам даје прилику не само да будемо слободни и да спасемо своје душе, него и да превладамо, надоградимо и унапредимо себе, тако да нам сопствена жртва и херојски чин обезбеде лични развитак и узрастање у боље и квалитетније људе. Овде лежи хуманистички аспект наше борбе у датим објективним околностима који подразумева подизање жртве на трон најнеприкосновенијег, најсветлијег и најузвишенијег акта несебичности. То је, разуме се, због тога, што губитак властитог живота у вртлогу збивања, лишава починиоца геста жртвовања могућности да убира плодове своје жртве кроз облагорођену самопреинаку која би нужно довела и до развитака заједнице у целини. Лазић тиме употпуњује и дописује чувену Хорацијеву крилатицу која каже: NONOMNIS-MORIAR! (Нећу сав умрети), следећим речима, којима се парафразира идејна перспектива романа: „Сутра ће ме бити више!“ Док покушава да открије смисао смрти која неће имати карактер обешчашћења и бесмисла, аутор нас све време учи, да је основни задатак човека да пронађе смисао сопствене егзистенције под капом небеском.

Закључимо, на крају, инспирисани лајт-мотивом романа „Последња одбрана“: Да ли је, уистину, један од разлога завијања вукова постављање граница, сигнализирање и упозоравање других, непознатих вукова, да је територија већ заузета? Да ли је завијање обезбеђивање сигурности и сузбијање предатора, или је, пак, израз исконског страха од напуштања? Можда се зато, као објекат завијања, изабира, управо, Месец? Узвишени идеал не мора бити недокучив. Његова светост састоји се управо у томе, да изискује цело људско биће, а не у заметности борбе за његово остварење. Ипак, није свако изгарање одистинска жртва. Када пустимо хладну воду да тихо тече преко изгорелог места на руци, да ли је важније то што ће она увек пронаћи пут, или то, што ће запамтити рану боље од коже?

СТОПЕ ВРЕМЕНА НЕБОЈШЕ ЛАПЧЕВИЋА

У седам циклуса збирке *Берачи полена* (*Освајање ваздуха, Орнаменти спрам светлости, Ако се кућа добро сруши, Хероново покретно позориште, Акварелист, боје, Фрагменти керамичке таблице симбола, Полен-поље*) **Берачи полена**, Народна библиотека „*Стефан Првовенчани*“ Краљево, 2019, „*Повеља*“ – песник Небојша Лапчевић кореспондира са различитим временима, разнородним садржајима, културама и традицијама. У његовом лирском тону мешају се праслике са сликама и тековинама модерне цивилизације и умораног света. Осетљиво песничко биће реагује на свет у коме живимо и садржаје који нам се нуде. Ова песничка творевина доноси меланхолију и очај свакодневног трајања. Егзистенцијална празнина испуњава биће па се све доводи у питање и све може бити демистификовано (...узалуд живети, узалуд мрети, ако моје карте нема/ у рукаву Анђела). Мрачни круг егзистенције доводи до тензије и отуда вапај и жеља да се нађе уточиште (*..залутао/тражим своју душу, а она је ту негде иза мене...*), да се пронађе излаз, одреди правац кретања (*Да ли кренути низбрдо или/ горе ка небеским столицама/ где још увек хучи прарека сећања?*). Тензија између телесног и духовног не разрешава се, и не може се разрешити у општем незнању (*Не постоји боја /која може обојити двадесети век...*) када свет губи битку пред надолазећим злом (*кажу, надлази нека вода/ преостала од потона*). Свет је дехуманизован, огрезао у греху, а човек изгубљен у том и таквом свету тешко проналази своје место (*Грешком сам ушао у погрешан воз*). Не изненађује онда што се угрожена јединка тражећи излаз окреће природи, традицији и хришћанској мисли. Песник би да нас избави од туђе аждаје која своју глад никако да утоли. *Студ што леди кости* извесна је, стварна и прети да прерасте у трајно стање, савремени свет лишен је топлине и емпатије (*..можда смо сви изгубили осећај за време, осећај за осећај...*).

Како опстати у свету у коме *изгладнела деца Етиопије/ са тиркизним амајлијама што штите плућа и срце/ позирају за светске агенције?* Цивилизацијско наслеђе постаје претешко бремене за нејака плећа песничка па се спас тражи и налази у оном архетипском и исконском: крсту, храсту/запису, извору, хиландарској лози, Светом Симеону. Позива песничко биће на доброту, хришћанско праштање и милосрђе (*Не каменијте, ни када кам на камену/ завичајне куће остати неће, и кад на тебе каменом крену – ти их хлебом брани*). Вера у традицију и наслеђено ума-

њује страх од *Великог Играча*. Стихови песме *Ако се кућа добро сруши* потврђују увереност у неуништивост духовног јер и ако сруше кућу предака од ње ће остати само велика црна рупа... *И то ће бити довољно/ Да преноћи Анђео*. Љубав се намеће као једини могући заклон од бремена цивилизације (*Отворите врата/да узросте водени цвет,/јер су нам дата уста уста,да пијемо исту воду,и једемо исти хлеб*). Свет се Небојши Лапчевићу показује као *полен-поље* у коме залутала песничка душа тражи *заједнички дахтај* јер како рече песник: *насушни полен дишем, миришем*. Чини се да се људи изгубљени у великом свету не сналазе, још мање проналазе и трају (*изгубљени/ једно другом не знамо доћи*), отуђени и обезличени заборављају на *прареке* и *наследство земаљско*.

Савремени човек све мање преиспитује сопствено биће, зато нас интроспекција у стиховима песме *Пребројавање дрвореда* изненађује (*колико неповерења, неискрености, /сујете носи једно тело/ под високим стаблима...*) и позива да се и сами запитамо ко смо и „шта носимо“. Није случајност што је Фројд нашао своје место у овој збирци. Није случајност ни што су у њој, на различите начине, нашли место и наши писци Шантић, Киш, Данилов, али и великани античке и светске књижевности Вергилије, Хомер, Шекспир, Хемингвеј, Борхес, Хесе, Ками. Чини се да песничка или стихоковачка радионица Небојше Лапчевића има одличне узоре па је окретање великим писцима логичан след развојног лука песника.

Но, свет се пред очима субјекта објављује и у сензацијама које су обележиле 20. и почетак 21. века. Трагичност удеса повезује музичара, спортисту и новинара: Џона Ленона, Артура Такача и Џ.Асанжа (који су своје место нашли у циклусу *Хероново покретно позориште*).

А свет песничке речи Небојше Лапчевића свакако није и не може бити – безбојан. Обојен је светлошћу и емпатијом хришћанске љубави, исконском љубављу између жене и мушкарца, обојен је и звуцима флауте, шумом ветра, зујањем пчела, лепетом птичјих крила, Шопеновим клавирским минијатурама... Верујем да ће пажљиви читаоци пронаћи још много знакова, боја и симбола у *расутом сазвежђу* стихова збирке *Берачи полена*.

(Гле, у мени, посвуда природа буја и зелени)

Дајана Цветковић Лазич

ЈУГОСЛАВИЈА – ПОГРЕШАН СРПСКИ ИЗБОР

Књига младог аутора Николе Миленковића, (*Стварање и распад Југославије, Крушевац: Историјски архив, 2018, 403 стране*) допуњује стручну литературу о југословенској држави и српском питању у њеним различитим раздобљима. Писана је са увидом у различите изворе: од научних студија до новинских чланака (200 библиографских јединица). О овој теми написани су радови тешким и неразумљивим језиком. Књига Николе Миленковића написана је питким језиком и лако се чита. Види се да је књига рађена са истраживачком посвећеношћу. Ово је књига која ће да нам продуби знања о држави у којој смо живели.

Садржај књиге обухвата неколико етапа из историје југословенске државе. Почетна етапа је сама идеја нове државе. Аутор одговара на питање: како је рођена југословенска идеја. Друго питање у његовој анализи обухвата стварање, постојање и крај Краљевине СХС, односно Краљевине Југославије и њен крај у Другом светском рату. Трећи круг истраживачких питања креће се у оквиру социјалистичке Југославије и последњи део анализира њен крај, односно ратно разбијање СФРЈ и стварање СРЈ.

Аутор је приступио истраживању југословенства на широк и обухватан начин. Идеја ослобођења и уједињења српског народа била је интегративна за највећи број српских интелектуалаца и политичара. Други аспект југословенског покрета је однос Срба у Босни и Херцеговини после Берлинског конгреса, односно аустроугарске окупације 1978 године. Овај круг питања Миленковић уоквирује Балканским ратовима и Првим светским ратом.

Никола Миленковић идеју југословенства ситуира у контекст балканског повезивања народа и држава. Светозар Марковић је писао о Балканској федерацији. У Србији је постојала идеја о уједињењу Срба и Бугара. Стварање југословенске државе под вођством Србије, помиње се у „Начертанију“ Илије Гарашанина, као и Заховом плану. Насупрот филолошким тумачењима југословенства Миленковић тврди да је назив Југославија први пут створен у немачкој науци крајем 18. века и одатле је пренесен на балканско подручје. Најпре је историчар А. Л. Шлецер у делу *Немачка нордијска историја 1771. године* направио општу систематизацију распореда словенских племена и створио појам Јужни Словени, реч коју ће преузети у јужнословенску културу словеначки историчар Антон Линхарт 1802. године. Било је потребно неколико деценија да се од овог немачког изума створи реч Југославија.

Аутор у одређеној мери коригује ставове о југословенској идеји. Није мали број историчара који тврде да су хрватски културни кругови почетком 19. века, кумови југословенства. Када је угарска влада 1827. увела мађарски језик у хрватске школе, хрватска културна елита се супросавља Будиму и окреће „илирској браћи", Јужним Словенима тј. Србима. Хрватски илирци напуштају кајкавско наречје и окрећу се штокавском - српском језику. Српска књижевна елита (са Вуком) прихвата идеју о језичком јединству Јужних Словена и то ће бити извор са кога ће потећи идеја културног југословенства а затим политичког.

Разлоге против нове државе Срба, Хрвата, Словенаца није видела српска литерарна и политичка интелигенција. Њен политички занос новом државом потиснуо је стварност историјских чињеница. Идеје за нову државу, појављују се пре и за време Првог светског рата. У том рату у којем су Срби били на страни савезника и изгубили око 1.200. 000 својих људи, одрицање од српског имена се појављује у дефиницији циљева рата. Ратни циљеви 1914. су били: ослобађање властито али и ослобађање и уједњење свих југословенских народа. Нишка декларација владе Краљевине Србије од 7. 12. 1914. обелодањује намеру да се „ослободе и уједине сва наша неослобођена браћа" а Крфска декларација од 20. 6. 1917. потврђује исти циљ. Стварање Краљевине СХС 1. 12. 1918. имало је у свом темељу идеју југословенства. А ратни циљеви су могли да буду другачији: стварање српске државе.

Шта се догодило суштински ново 1918. године? Народ који је вековима бранио своју веру, језик, културну особеност, чувао сећање на традицију улази у нову државу напуштајући ту исту традицију. Име југословенство није пуки термин већ појам који је нужно производио практичне последице.

Никола Миленковић анализира међуратни период југословенске државе и на основу низа чињеница закључује да је Краљевина Југославија одмах по оснивању 1918. демонстрирала је своју правну и међунационалну нестабилност. Указује на хрватско питање, рад Комунистичке партије Југославије, владавину краља Александра I Карађорђевића (1921 – 1934) и Намесништва (1934 – 1941), на чијем се челу налазио кнез Павле Карађорђевић.

Избори за уставотворну скупштину 28. новембра 1920. показали су да се бирачко тело опредељује према верским и националним осећањима. Такође, подвлачи разлике у погледу државног уређење. Хрватске странке су захтевале федерално устројство државе а српске (радикали и демократе) унитарно. Убиство Павла и Стјепана Радића у Скупштини 1928. само је продубило политички јаз између Срба и Хрвата који је ионако био пун свађа, нетрпељивости и искључивости. У таквој атмосфери оснивају се и иле-

галне и сепаратистичке организације које се боре против Срба и краља Александра Карађорђевића. Убиство краља Александра 1934. у Марсеју и стварање бановине Хрватске 1939. године, закључује Миленковић, били су јасни знаци да таква држава нема будућност.

Раздобље Другог светског рата Никола Миленковић започиње анализом априлског рата 1941. године, комунистичким устанком 1941. године против Немаца, партизанским и четничким (Југославенка војска у отаџбини) покретом, међусобним сукобима, грађанском и идеолошком рату, владом Милана Недића и стварањем усташке Независне државе Хрватске 10. априла 1941. године.

Шта је могло да оправда српску веру у будућност југословенске државе после 1945? То питање на имплицитан начин поставља Никола Миленковић.

У социјалистичку Југославију српски народ је после другог светског рата, ушао као богаљ – смањен је за 1 200 000 својих глава. Антипартизанске (антикомунистичке) снаге биле су војно и политички поражене: у мају 1945. угушен је војни отпор балиста на Косову, као и усташа у Хрватској. Занети ренесансом југословенства и комунистичког братства српски комунисти аминују одлуку савезног повереништва за унутрашње послове од 6. априла 1945. којом је био забрањен повратак на Космет Србима и Црногорцима који су током рата 1941-1944 били протерани од стране балиста – фашистичких сарадника. Док се 200.000 Срба исељава са Косова и Метохије, после 1965, они ћуте. Трагедија српског народа у НДХ је „заборављена“. Македонци, муслимани и Црногорци се промовишу у нацију.

Тај пораз међутим, није могао да порази један дух мржње према Србима и њиховим националним интересима. Антисрпски дух је избијао у различитим формама после 1945. и у околностима Титове комунистичке дикатуре „братства и јединства“. Већ после двадесет година од завршетка Другог светског рата у Хрватској се комунисти мобилишу око нације – захтева се суверена Хрватска на штету српских интереса. На Косову јача албански сепаратизам у форми покрајинских захтева. Националне тежње несрпских народа омогућиле су рад и усвајање Устава из 1974. који је био погубан по српске националне и државне југословенске интересе. Територијално-административна и национална дезинтеграција Срба била је те године доведена до свог краја.

У књизи се осветљавају чињенице о догађајима и личностима из кратке историје југословенске државе. Посебно су интересантни пасажии о Титовој личности и његовом деловању.

Последња поглавља аутор је посветио грађанском рату у Југославији деведесетих година XX века и новој државној заједници, Савезној Републици Југославији (СРЈ), која је од 2003. године променила назив у

Државна заједница Србија и Црна Гора (СЦГ). Државна заједница Србија и Црна Гора опстала је, до 2006. године.

Када се после Титове смрти поставило питање положаја српског народа у СФРЈ, дошло је до отпора из других република а то је морало да доведе до кризе између република и нација у СФРЈ. Из такве кризе излаз су Србија и Хрватска тражиле у отцепљењу од СФРЈ и то ратним средствима. Рат се преселио у БиХ због муслиманско-хрватског одбацавања референдумске воље српског народа да не пристаје на самосталну БиХ. Ово је, сажето речено, основни ток студије Николе Миленковића. Социолошка истраживања краја југословенске државе указују на чињеницу да је рат на простору СФР избио после одржаних демократских избора.

Шта можемо да закључимо читајући књигу Николе Миленковића?

Међународно растурање СФРЈ 1992. године, суочило је Србе са властитим државним и политичким поразом. Толико уложене енергије, идеја, људи, жртава да би на крају српски народ био изложен страховитом понижавању од своје јучерашње државне браће и некадашњих савезника.

Подсетимо на знање о југословенском путу српске интелигенције почетком 20. века. Те 1918. година српска политичка интелигенција је направила погрешан избор. Као сила на страни победника у рату, Срби су имали шансу да 1918. створе: а) српску државу са српским народом као супстанцом политичког становништва, б) прилику да изабере југословенску опцију, в) да афирмишу српске националне интересе у југословенској држави (без југословенства). Постојали су сви услови за остварење политичке националне слободе. Зашто су у оваквим условима политичке националне слободе Срби изабрали југословенски (српско југословенство) а не српски пут развоја? Одговор припада научницима из области друштвених и историјских проучавања...

Зоран Аврамовић

ОСОБЕН ЕСТЕТИЧКИ ВРЕДНОСНИК

Др Милован Гочманац: „Лиричност идиличног чојства
(књижевно дело Зорана Раонића)“

У народу нашем беседничком и реторичком, где би сваки обичник знао изговорити какву мудру и племениту мисао, народу који се епиком на-пајао, прво с колена на колено, настало је доста књига. Ипак, чини ми се, недовољно је књига критичког сабирања и осветљавања дела појединих пи-саца посебно оних који не стварају и делују у метрополама а чија реч ите-како баштини српски језик.

Велики прегалац у критици, онај који теоријској мисли о књижев-ности и уметности даје изузетан допринос јесте др Милован Гочманац.¹ Иза њега су бројна књижевна остварења која указују на писце и њихова сочи-њенија, како познатих писаца, тако и оних који стварају у тихости, смирено и без напора.

Др Милован Гочманац, песник, есејист и критичар, свом богатом опусу придодаје и студију „Лиричност идиличног чојства“² о стваралаштву пљеваљског књижевника Зорана Раонића,³ књигу која је плод аналитичког сагледавања, како са становишта теоријске тако и интегралне критике. Уви-дом у ауторове књиге различитих жанрова, а ослобођен типолошког при-ступа, др Гочманац успоставља особен естетички вредносник, и тако нам приближава дело овог писца.

Студија је исписана лексиком примереном језику тумачених дела, ослонцем на неке важне чињенице као стајне тачке, на традицијска и мо-тивска изворишта Раонићеве поетике, и „чита се са уживањем и коришћу“. У њој је, у неку руку, вођен дијалог између научног и критичког зналаца са једне, и писца веће стваралачке жестине, с друге стране.

Рецензенти овог дела су двојица земљака Зорана Раонића, писци и књижевни зналци, који су се о свему изјаснили на примерен и афирмативан начин. „Љепоту народног духа, легенде заодјенуте пјесничким даром и друге пјесничке и прозне украсе Гочманац је видио као једно стабло на коме се расцвјетало рајско воће, никло из народне ризнице. Могао је то само да запази књижевни критичар и аналитичар од слуха за вриједности и љепоту, универзални зналац и ерудита попут Гочманца који успјешно трага и налази златне жице у ткању људског духа и ума.“⁴

Кроз стваралаштво Зорана Раонића др Гочманац у својој студији, поред језичке и анализе стила, прати раздобља цивилизације и дијалектичке међузависности у простору који обрађују Раонићева дела. У дијалекту језика и говора,⁵ позива се на лингвисту Павла Ивића и његову дијектоло-

гију српскохрватског језика. Тиме је своја тумачења, укупно тринаест⁶ Раонићевих књижевних дела, усмерио на вредносне елементе али давајући им научни значај и допринос. Гочманчева теоријска мисао је објективна и јасно је формулисана методама испитивања.

Раонић се у књижевности јавио песничком књигом „Вилино коло“⁷ за коју је Гочманац написао да „Раонић на легенду, народну умотворину, поставља своју легенду написаним савременим слободним стихом. Мотив виле и вилиног кола (...) уграђује у тематски оквир преображавања световне истине измаштане у народни мит који живи у народу“. Овај есеј отвара књигу и својим садржајем, као и сваки следећи просто позива знатижељног читаоца на даље читање. Највише је књига поезије, укупно осам, од којих је и једна књига хаикуа а Зоран Раонић је, уз Миленка Ђировића Љутичког, у неку руку неко ко је бринуо да овај песнички облик добије своју сталешку организацију на подручју Црне Горе која је укључена у Хаику удружење Србије и Црне Горе (раније Југославије).⁸ Раонић је бавећи се књижевном критиком био онај који је више хаику књига препоручио за штампу. Награђиван је, како за поезију тако и за прозу, а добитник је повеље „Свитак“ за укупно књижевно стваралаштво. За хаику је награђиван у земљи излазећег сунца а др Гочманац цитира његове антологијске хаику песме:

дјечак у крилу -
 на кришци хљеба
 намаз мјесечине
 крајак хљеба -
 љуљашка се кљуцкајући
 озебао врабац
 сеоска кућа
 у вјетровитој ноћи -
 пристижу сјенке

За књиге критика кажу да су „тешке“ за читање, али ова се не да оставити лако чему свакако доприноси разнолика и садржајна поетика Зорана Раонића, у било којој форми да пише, што је дало добру основу нашем критичару за тумачења. Он помно прати уметничку активност Раонићевог духа који и сам доприноси бољем разумевању критике, њених судова и анализа.

„У овим анализама су објективне оцјене и показане праве умјетничке вриједности Раонићевог дјела, откриване многе њихове специфичности и новине, приказивани оригинални стваралачки поступци, а при упоређивању са значајним свјетским пјесницима указивано је на његову запажену индивидуалност. Несумњиво је да нема много савремених писаца чије је дјело у цјелости тако представљено, детаљно и свеобухватно анали-

зирано као што је то урађено у књизи др Милована Гочманца о Зорану Раонићу.⁹ Нађена је инспиративна веза Раонићевог симболичког израза „на мотивима сенки, ватре и видика“ са истом симболиком у сонетима Шарла Бодлера ту је повезаност са модернизмом Елиота Томаса Стернса који се као и Раонић, „опирао кризи културе“.

Др Гочманец је и овом књигом показао да су нашој критици на рестловима књижевног стваралашта запостављени бројни ствараоци па је његов допринос тиме у интелектуалном смислу приносан благу које као народ баштинимо. Истиче да је ово стваралац са „одликама дробњачког и тарског говора“ а да је као књижевник „постигао врхунске резултате, и обогатио савремену књижевност иновантним међусобним сажимањем стилских, семантичких и естетских компонената са истим слојевима народних усмених творевина.“ На крају, студија др Гочманца открива писца изузетног дара и рецепција његовог дела заслужује шири простор и нове приступе.

- 1) Др Милован Гочманец (Крушевац, 1941), пише савремену и хаику поезију, прозу, студије, есеје и књижевну критику. Објавио је 38 књига. Живи у Крушевцу.
- 2) Др Милован Гочманец: „Лиричност идиличног чојства“, Свитак, Пожега, 2018.
- 3) Милорад Јокнић: „Препозната универзална стваралачка енергија“, поговор књизи „Лиричност идиличног чојства“, стр. 198.
- 4) Зоран Раонић (Ђурђевића Тара, код Пљеваља, 1956) пише хаику и савремену поезију, кратке приче, афоризме, бави се монографијом завичаја и сакупља народне умотворине. Објавио петнаест књига. Живи у Пљевљима.
- 5) Ђурђевића Тара и Пљевља, по дијалектолошкој мапи припадају простору источнохерцеговачког дијалекта. Више види у уводу ове књиге.
- 6) Зоран Раонић је објавио 13 књига, овде анализираних, и то: седам књига савремене поезије; збирку хаикуа; збирку приповедака; две монографије о Тари и Таранима; књигу афоризама и једну књигу народних умотворина.
- 7) Зоран Раонић: „Вилино Коло“, Међурејубличка заједница за културно-просвјетну дјелатност, Пљевља, 1995.
- 8) Хаику Удружење Србије и Црне Горе основано је у Београду 1999. године.
- 9) Мр Исак Калпачина: „Објективно показане умјетничке вриједности“, рецензија у књизи *Лиричност идиличног чојства*, стр. 200.

Милијан Деспотовић

Универзалне вриједности сарадње

Брејнсторминг у школи

Без сарадње нема напретка, одавно је прошло вријеме ренесансе када је једна глава знала све. Леонардо, Микеланђело, Данте, Бокачо, Шекспир и остали ренесансни чудотворци, попут Ђордана Бруна, Николе Коперника, Галилеја, били су индивидуалци који су посједовали широко знање и образовање, живе енциклопедије. Модерни човјек ће рећи да тадашња знања ни приближно нису била толико обимна као данас, али захваљујући и ренесансном човјеку и његовим открићима ми смо данас ту гдје смо. Због убрзаног развоја на свим пољима људске дјелатности скоро је немогуће да једна глава може перципирати сва знања. Да би се дошло до жељеног резултата на било ком пољу људске дјелатности неопходна је сарадња, односно тимски рад. Метафорички речено *олуја или бура мозгава*, односно употреби мозак за брзо рјешавање проблема. Ову методу *брејнсторминга (brainstorming)* осмислио је Алекс Осборн. И стварно, данас је скоро непојмљиво, нарочито у науци и пословном свијету, замислити развој нових идеја без олује мозгава или међусобне сарадње.

Овај метод брејнсторминга или буре мозгава, дакле сарадње, пробајмо примијенти на најосјетљивију институцију – школу. Просвјета је један од главних стубова у друштву јер она ствара нараштаје који ће креирати будућност. Баш у школи раде стручњаци из различитих области који, свако из свог домена, креирају будуће носиоце важних друштвених и природних дјелатности. Школски предмети обухватају, у мањој или већој мјери, овиси о узрасту, сва знања људског рода. Дух ренесансе лебди у учионицама, захваљујући компетентним наставницима, стручњацима за одређене школске предмете. Иако посједују знања из различитих области, без сарадње, која се одвија на активима, школским сједницама, ваннаставним активностима, екскурзијама, школским секцијама, затајили би многи сегменти васпитања и образовања. Осборнов брејнсторминг итекако има смисла у образовању и васпитању ученика. У школама у којима је сарадња на високом нивоу и резултати су на завидној висини.

За добре резултате у васпитању и образовању још један фактор је од пресудног значаја. Да би се процес наставе одвијао несметано, у сарадњу треба укључити родитеље. Без активне сарадње родитеља и најбоље организоване школе неће постићи жељене резултате. У сваком узрасту, закључно са средњом школом, родитељи би морали максимално да сарађују са разредним старешинама и предметним наставницима. Ако родитељи, због неких разлога, препусте васпитање и образовање своје дјеце само школи,

результати ће бити разочаравајући и за родитеље и за наставнике. Сваки период у развоју дјетета носи у себи одређене предвидљиве и непредвидљиве ситуације. Изазови су велики, а дијете је по природи знатижељно и попут лептира може да *спржи крила* прије него што *полети* кроз компликовани лавиринт живота. Највећа опасност пријети у раздобљу адолесценције. Једноставно, за родитеље нема предах, брига за развој дјетета је стална. Сваки покушај од стране родитеља да се кривица за неуспјех пребаци на школу или поједини наставнике, медвеђа је услуга дјечи. У принципу, већини наставника је стало да њихови ученици постигну што бољи успјех јер им то у сваком погледу иде у прилог. Савјестан наставник се бори за што бољи успјех својих ученика јер тиме стиче и повољнији статус у школи и у друштву. У боље организованим школама таквим наставницима слиједе и награде. Дакле, наставник нема разлога да не предузме све педагошке и методичке мјере које воде до успјеха. Успјешан ученик је највећа награда за рад, знање и труд који је наставник уложио. Родитељи су емотивније везани за своју дјецу и то их често спрјечава да хладне главе анализирају понашање својих потомака. Ту школа може бити од велике помоћи јер у њој раде стручне службе, педагог и психолог. Сарадња родитеља са педагогом и психологом од виталног је значаја за све проблеме који се могу појавити у току школовања. Нажалост, један дио родитеља избјегава ову стручну школску службу, сматрајући да они најбоље познају своје дијете. То није добар пут, јер тај прекид сарадње може имати лоше посљедице у емотивном и интелектуалном развоју ученика.

Универзалне вриједности сарадње пожељне су и добро дошле у свим сферама живота и рада, школи која *кити* од младалачких хормона понајвише. Школа, наставник, родитељ, ученик у добром садејству могу много тога постићи. Сагледавање евентуалних проблема са више аспеката сигурно ће дати добре резултате на добробит, прије свега, ученика, будућег одраслог човјека који ће лакше и сам рјешавати проблеме с којима се у току живота суочи. Наравно, школа није и не смије бити изолована средина и теже проблеме мора рјешавати у сарадњи са надлежним институцијама које се баве младима. Када сви ови фактори сарађују максимално, онда ћемо, стварно, имати олују мозга, односно више стручних људи који су у стању да употребе мозгове за брзо рјешавање проблема.

За младе се треба борити свим капацитетима које једно друштво посједује. Довољно је да затаји само један сегмент друштва, једна карика у сарадњи, и од успјеха у раду са младима нема ништа. Има случајева да се сарадња избјегава и да се умјесто размјене мишљења са колегама ослањамо на интернет. Компјутер јесте користан али не може замијенити живу ријеч и дискусију. Сарађивати са људима путем друштвених мрежа донекле може помоћи у стварању нових идеја, али није исто играти шах са компјутером

или са комшијом, пријатељем, кумом. Ипак је у питању машина која, и поред свих својих квалитета, има ограничења. Ученик може да се информише путем друштвених мрежа, али ништа не може замијенити живу наставникову ријеч. Ко много *сарађује* са интернетом, а млади су просто опчињени њим, пријети му једна болест, која је већ ухватила маха, отуђење. Спас од отуђености, нарочито отуђености од људи, у сваком случају је сарадња. Добра сарадња и добро припремљена олуја мозга сигурно би рјешила овај феномен и излијечила савременог човјека од отуђености и прекомијерне употребе најпожељнијег изума четврте технолошке револуције. Али то би изазвало неке друге, за сад, нежељене посљедице. Штета од тих нежељених посљедица свакако би била мања од ефекта који производи отуђеност.

Вељко Стамболија

ПОЗОРИШТЕ КАО ПОТВРДА МОГУЋНОСТИ ХАИКУ ИЗРАЖАВАЊА

Теоретичари књижевности, а посебно они којима је стваралаштво далеког Јапана одувек било посебан изазов, између осталог наглашавају како је хаику врста песме која обично описује природу и њене феномене, али да у себи садржи изузетно снажну, емотивну перспективу. Ишчитавајући збирку „Годоов дублер“ (*Алма, Београд, 2019.*) Душана Видаковића, који се, осим поезије, бави публицистиком, уредништвом, књижевном критиком, управо проналазимо све те уметничке вредноте, карактеристичне за овај вид лирског изражавања, те тако може бити огледни образац другим, површним покушајима неких наших, нарочито млађих аутора.

Хаику је тростих у коме стихови, најчешће, имају пет-седам-пет слогова, што чини уметничку целину и представља непосредни израз песниковог доживљаја:

*Таксиста не зна
док је редовно вежба
шта је дикција.*

Приликом казивања, Видаковић не учествује у виђеном догађају, не размишља, нити закључује, он једноставно урања у предмет своје песме, а при том не истиче свој субјект, јер тема хаику песме је природа и човек у њој, без ероса и других сличних осећања и осећаја. Урбана средина, изо-

станак природних лепота и феномена природе, песнику намећу неке друге слике из велеградског живота са наглашеним интелектуалним синдромима и филозофије уметничко, креативне спознаје света око њега.

*Бира парадајз
као Изабела реч.
Мера за меру.*

Да би неки доживљај или догађај био забележен као хаику, мора имати своју поетску вредност којом се уздиже изнад било чега другог, без посебног значења, у чему Видаковић недвосмислено проналази одговарајуће актере драме која се обичном оку не да сагледати, нити уочити.

*Позориште је
свуда око нас. Ваљда
и у театру.*

Лепота хаику је у његовој истинитости, оригиналности, непосредности, а посебно у томе што је њиме нешто, можда већ раније познато, доживљено на нови начин, некако дубље, снажније и искреније.

*Касни на кастинг,
а камичак у чизми
шта ли то слуги?*

Чак и површни читалац ову песничку слику доживљава као део свакодневне стварности у којој има толико истине, могућности, аутобиографског и оригиналног, да Видаковићева уметничка мајсторија доживљава употребну примену размишљања и искрене упитаности, јер време у којем настаје овај хаику је искључива садашњост.

*Библију глуми
докони том Титових
Сабраних дела.*

Душанов хаику није афоризам, није ни занимљива пословица, далеко је од минијатуре, а риме ниоткуд, јер би она угушила његове префињене и истанчане нијансе. Такође, у хаику песми нема метафоричне гиздавости коју подноси и најмањи „песмичак“, чак је и наслов сувишан, непотребан, понекад може имати само реч која упућује на годишње доба у којем настаје, препознатљиву асоцијацију о чему се пева, запажа.

*Лир је да би га
уважавали они
које презире.*

А Видаковић највише пева о свом урбаном и животном интересовању које запажа, доживљава и осећа у позоришном животу, али и професионално шире. Отуда ова хаику збирка највише песама садржи управо из тог миљеа. Додуше, предговор овој истински занимљивој библиографској јединици чини „драмско“ запажање Рејмонда Вилијамса и са невероватним смислом одговара управо овој намери аутора: *Живимо у драматизованом друштву. Драма је данас ствар навике: човек током недеље види више драма него што је већина људских бића некада видела током читавог живота. Као друштво, никада нисмо толико глумили, нити гледали тако много других људи како глуме.*

Дакле елементе те драме, виђене и идентификоване у театру, Видаковић мајсторски препознаје, да би их путем хаику стиха уврстио у своју збирку. Наравно да он то чини стручним језиком и интелектуалним вокабуларом изузетно наобразованог човека који научном терминологијом и ликовима препознатљивим у светском домену таква запажања чини убедљивијим, а песму занимљивијом и интригантном. Отуда овај хаику може са правом понети неки нови изражајни облик дефинисан као *интелектуално стручан*. Зато нама, који смо деценијама ишчитавали, а временом и свој укус градили на хаику поезији о природним лепотама, пролећним цветовима, рекама, месечинама и чаробно белим снеговима, ова промена прија, указује на неограничене могућности тога и таквога лирског изражавања, применљивог у данашњем, савременом животу појединца, човека новог времена коме је позориште важан поглед на време прошло, садашње и време будуће, ако га буде.

*Док мајстор светла
мрак придодаје мраку –
ко би дисао.*

„Годоов дублер“ аутора Душана Видаковића може се и мора високо уметнички вредновати. Дилеме нема, збирка ће на себе скренути читалачку и критичку позорност, учиниће живот наш свакодневни богатијим за једну нову хаику умјетнину, какву смо у бледуњавој, а сумњивој савременој издавачкој продукцији одавно ишчекивали.

**ПРЕДСТАВЉАЊЕ ЗБИРКЕ „ПОЉУБНЕ И ПОГУБНЕ ПЕСМЕ“,
РАДОМИРА МИЋУНОВИЋА**

10. АВГУСТ 2019, УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА СРБИЈЕ

РЕЧ ЗОРКЕ МИРКОВИЋ

• Добро дошли сви на промоцију књиге Радомира Мићуновића, *Пољубне и погубне песме*. Као што знате, аутору је данас рођендан. Он је један августовски лав. И као што знате, лавовима уопште не смета врућина. Напротив. Они уживају. И при том о томе не говоре. Врло су опуштени и никога не примећују. Зато њих сви примећују. Како бих рекла, имају једну врсту царског понашања. Знају да су на врху и уопште им није потребно да то доказују.

• Ову књигу песама, сачинио је аутор сам. Имао је једну врло племениту намеру и на сву срећу он ју је и остварио. Хтео је да дâ свој прави песнички портрет. Не онај који би други неко направио, већ онакав какав га он сам осећа. Песници имају биографију која је јавна и биографију која је тајна. Биографија која је јавна је свима доступна. Историчари и књижевни теоретичари је узимају сасвим озбиљно и тако и треба да буде. Али песници знају да та биографија никада није тачна. Права биографија је она коју они носе у себи у односу на оно што пишу.

• Врло је занимљива концепција ове књиге. Она је толико многозначна и толико моћно одражава све оно што је песник желео да нам саопшти, да онај који је буде читао, без намере да много теоретише или је анализира, само треба да иде прецизно за речима, оним које стоје у насловима ових песама. Оне ће, као Аријадна и њено клупко, извести читаоца из поезије Радомира Мићуновића и он се никада неће осећати изгубљено. Напротив. Уживаће у лутању и циљу који је пред њим.

• Збирка носи наслов „Пољубне и погубне песме“. Радомир Мићуновић је песник који невероватно упија све оно што прочита, што сазна, што доживи... Ако се дружите са њим, ви готово напамет можете унапред да кажете шта ће све бити у његовим песмама, зависно од тематике. Он је, дакле, песник који живи у стварности. И у машти, наравно. Али је врло занимљиво, он припада модерним песницима који више нису оно што су некада били: затворени у кули од слоноваче, потпуно ван стварног живота. Јако је, у стварном животу, јако је и стварно присутан. И када вам се чини да га не виђате, ни на јавним скуповима, он у свему учествује. И то је јако добро. Он има једну врсту ангажмана који је имплицитан. Он не пише никакве ангазоване песме. Али када читате његову лирску поезију, ви видите да

је он свестан стварности у којој је. Зашто ово кажем? Зато што је он човек који изванредно влада српским језиком. Имао је срећу да се роди као Црногорац, да га мајка Црногорка одгаји на црногорском језику који је најбољи српски језик. Који има моћ да најсуптилније преливе осећања, догађања, стварности, унутрашњег живота... врло прецизно обележи. Означи. И зато српски језик треба чувати, ту драгоценост, највећу коју нам је Бог дао. Јер нам је дао језик који има структуру какву нема ниједан други језик. Најближи му је латински. Има врло компликовану грамаичку структуру, али је зато драгоцен као средство изражавања. Зато ми имамо увек добре песнике. Без обзира каква су времена увек имамо неколико врло значајних песника који су живи и који су активни у књижевном животу и то је велика срећа. Ми смо мали народ, али много велики језик.

- „Пољубне и погубне песме“ имплицира следеће значење: једне су љубавне, а друге су смртоносне. Ово „погубне“ значи – то што значи. Међутим, врло је занимљиво, знате... у овом наслову се крије нешто јако лепо, што је последица изванредног образовања Радомира Мићуновића. Он је стара школа, знате. Завршио је Филолошки факултет, много је читао, много је искусио у свом животу. Писци морају да читају да би били добри писци. Он то све ради као врхунски занатлија, јер писање је и занат. Знате ону чувену максиму: Списатељски, проклети занат. То је тачно. Тако и гласи: Тај проклети занат списатељски. Да бисте били добар писац, морате најпре да савладате језик на коме се изражавате. Овај наслов Мићуновићев је реминисценција на један израз који смо ми сви заборавили зато што је та врста књижевности предмет политичких распри. На жалост, код нас је све предмет политичких распри, чак их и тамо нађете где их уопште не очекујете. А у питању је дубровачка књижевност која је, по мом мишљењу, колико хрватска, толико и српска. Зато што је она настала у српском окружењу и међу људима који су у великом броју случајева пореклом били Срби, чак су то експлицитно и говорили, стари дубровачки писци. Они су своје песме које су највише волели да пишу, а писали су их тајно и мало су их објављивали јер је то било тада опсцено... звали су их – пјесни љувене. Колико мекоте, колико лепоте у том низу гласова који означавају нежност – пјесни љувене. Радомир Мићуновић је човек који добро познаје историју књижевности народа Југославије и нашу. И он је овај наслов дао управо мислећи на тај назив: пјесни љувене. Дакле, биће речи о љубавној поезији, то и каже овај наслов, у којој ће бити слављена жена. И видимо већ у првој песми да је та жена идеална драга. Е то је она жена која је овима који зову своје љубавне песме – пјесни љувене, била предмет њиховог писања и њихових жеља: идеална драга. И ми ћемо видети у овој збирци, у њеном првом делу...

(чује се звоњава мобилног телефона)

- Сачекаћемо...

(краћа пауза)

• Све је у реду. У публици су писци и читаоци. И писци и читаоци. То је велика привилегија. То је Удружење књижевника. Ви дођете и имате књижевно вече, а слушају вас писци. И морам да вам кажем да је то врло необично. Писци у Удружењу књижевника Србије су врло солидарни, не остављају своје колеге на цедилу, они дођу на промоцију, они одседе, да ли ће после прочитати књигу то је друга ствар, али је њихова позиција овде као публике јако лепа, мислим да треба бити захвалан на таквом понашању. С друге стране писци Удружења књижевника сами себи додељују награде и то су, ја мислим, тренутно најбоље књижевне награде на нашој књижевној сцени зато што у њима нема ничега сем књижевности. Нема никаквих других интереса. Све друге награде воде други интереси, ал' само не књижевни или само узгред књижевни.

• Прва песма коју смо чули је типична љубавна песма и она наговештава као уводна песма о чему ће бити речи о прва два циклуса ове књиге која садржи четири циклуса песама и плус један циклус који припада такозваним песмама оданости љубави и похвале аутору, припада једној старој поетској форми која се зове глоса и врло је занимљиво да тих песама које говоре о поезији Радомира Мићуновића а које су писали други писци, има врло добрих, има књижевно успешних, као што су песме Пере Зупца које говоре о поетици Радомира Мићуновића на врло пријемчив начин чак и духовит. Дакле, тај мали глосаријум који се нашао на крају има једну необичну особину – скоро је исти, о обиму говорим, као и део књиге где су Мићуновићеве песме. То само говори колико је он популаран међу својим колегама, Мићуновић је омиљени песник међу песницима, то је такође привилегија коју је он стекао током живота, својим понашањем и својом књижевношћу. Врло лепо и племенито.

• Али шта друго можете и да очекујете од једнога августовског лава?! Он је особа пуна племенитости која то штедро даје и ништа не тражи заузврат, морам да вам кажем. Али има и једну особину још – највише воли да се дружи са лавовима. Зато сам ја добила овде привилеговано место да говорим прва.

• Књига се састоји из две целине, односно из четири циклуса 2 + 2, с тим што бих рекла да је и трећи циклус у категорији љубавних песама, а четврти циклус се бави темом смрти. Видите, почетак ове књиге означава једна врло кратка песма која би могла ићи у категорију епиграма и која експлицитно каже о чему ће бити речи у књизи. Он ништа не ради случајно. Само га следите и добићете одговор на сва питања.

• Откуд код њега таква прецизност? Зашто он тако једноставно и тако добро пише поезију, па је отуда и тако једноставан за тумачење. Радомир Мићуновић је живот провео као новинар. И то новинар врло специфичне гране новинарске. А између осталог, он је и познати шахиста и енигмата. И ето вам одговора. Код њега речи имају највећу тежину која може да се замисли у писању књижевног дела. Затим, он има потребу да буде једноставан и јасан и ту је њему новинарство помогло у његовом поетском деловању и ја мислим да су неке од ових песама, као и ова која је прочитана сада, заиста антологијске. То су песме... знате шта, написати једну суптилну љубавну песму тако једноставним речником да је одмах зграбите... она је вама одмах ушла... ви сте је с душом прихватили, то је зато што је написана кристално јасним језиком и сведеним изразима који су бирани и који погађају тачно оно што песник хоће да каже.

• Зашто ово све говорим? Одмах у уводној песми која је врло мале форме, могла би да спада у епиграме, то су оне мале форме у којима имате врло сажето изражену мисао песничку и епиграм је обично нечему намењен, он је касније мењао своју природу. Још у античко време се појавио, значи... као што сам рекла да и на крају књиге имате један циклус глоса, то су похвалне песме које се баве неким другим песником, а пишу је такође песници и обично су кратке и имају своја правила и та правила морају да се виде у тим песмама. Овде се у неким не виде, а у неким се виде. Та правила морају да се поштују, знате. Е сада, зашто то кажем, епиграми имају једну концизност која вам може бити, веровали ви или не, водич за читање, нешто као хор у античкој драми, може и у комедији јер сам хтела да говорим о Мићуновићу као о духовитом човеку, али морам да кажем ово: тај епиграм на почетку, такав ће се један појавити и на крају књиге, они као да увезују ову књигу, не дају јој да се распадне, знате. Мисао ове књиге остаје увезана. Тачно онако како је песник и хтео.

• Шта он каже у том епиграму на почетку ове књиге? Каже да ће се књига бавити Еросом и Танатосом. И имплицира да је Ерос принцип хармоније, а Танатос узрочник дисхармоније. Знате шта? То је увођење у један речник везан за старогрчки мит, али који је, на сву срећу, преживео до данас и готово обележио скоро све књижевне правце од времена римске поезије и грчке античке, па до данас. Мало пре сам поменула дубровачку поезију која се код нас развијала између 15. и 18. века, али знате шта, тема Ероса је врло снажна и у средњовековној књижевности. Ту имате идеалну драгу која ће се после провлачити и у наредним периодима књижевног стваралаштва, али шта хоћу да кажем? Мићуновић вас уводи и даје вам до знања да морате знати грчки мит, како га мислите читати ако га не знате. То је јако занимљиво. Образовани песници пишу врло добру поезију, али вас упозоравају да морате знати оно о чему они говоре.

• Дакле, мит о Еросу је мит који је у својој првобитној форми био у ствари мит о богу хармоније. Ерос у почетку није био бог љубави, него је био бог космичке хармоније и био је један од најстаријих богова који су настали из општег хаоса пре него се створио ред у васиони. И врло занимљиво, он је као бог хармоније у каснијем периоду развоја грчког мита, постао бог љубави. Али знате како је постао? Тако што је слављен као бог хармоније, па је полако постајао бог рађања, па је полако постајао бог рађања свега на свету и биља и људи и животиња и из тог ритуала слављења Ероса настала је прва љубавна лирика. То не говорим случајно и то није случајно у љубавној поезији Радомира Мићуновића зато што песници који пишу љубавну лирику до дана данашњег, укључујући и Радомира Мићуновића, имају у генима неки траг овог мита. И они кад пишу истинску, искрену љубавну лирику где је предмет обожавана жена, а та жена не мора да буде стварна, код Мићуновића она није стварна, та идеална жена. Али, морам да кажем ово... и песници који пишу љубавну лирику баратају знацима првобитног мита о Еросу на један чудовишан начин, а то је следеће: увек имате цвеће, увек имате сунце, увек имате дивне звуке, увек имате лепоту, лепоту жене и то се код наших песника увек може идентификовати. Ви имате српске песнике који су познати по изванредним љубавним песмама, рецимо Алекса Шантић. Алекса Шантић, знате шта ради? Он има жену, и бело цвеће, и пролеће, и сунце, али призива бога који је код Срба бог љубави и пролећа, значи Ерос, али се зове Љељо. Они који су из Босне и Херцеговине знају о чему сад говорим. И има стих који гласи: „...Узвиће се Љељо над нашим Мостаром...“ и тако даље, знате коју песму сад говорим. Замислите ви то! А ја вам кажем, кад наш народ у југоисточној Србији каже „Леле, Боже“, он не узвикује да му је тешко, него призива Бога, истог овог Љеља. Чак ја верујем да су и Лале, наши Банаћани, добили име према богу пролећа. И још нешто. Постојало је племе српско које се звало Лелези. Они су, значи, носили божје име. Народни певач српске народне песме редовно зна ово о чему ја сада говорим. То је невероватно. Кад говори о љубави, у кратким лирским песмама, увек помиње неки од атрибута Ероса. Ево, на пример: у овој песми коју смо чули, Радомир Мићуновић каже „...цветаш као бадем“ и тако даље. Знате шта је то? „Расло ми је бадем дрво, танко високо, под њим лежи хајдук Вељко, с лепом девојком.“ То је оквир Еросовог мита, сад премештен на српски мит, потпуно прихваћен. И још нешто: у овој песми – замислите ви какав је то скок – из Дубровника, он иде у народну поезију и, наравно, ова песма је врло под утицајем Ракића пре свега, што значи (овде никако нисам могла да разумем две, три речи!), али је врло занимљиво још нешто. Ту има једна лепа атмосфера чежње у ноћи, у овој песми коју смо чули, што је такође реминисценција на једну народну песму „крадем ти се у вечери, у вечери под пенцери, да ти дадем струк зумбула...“ „видите ситно цвеће, „...

толико те силно волим, умрех душо због тебе...“ То је народна песма. И још једна из те категорије која се осећа у овој првој песми „симбил цвеће, симбил цвеће“, па сад иде још нешто, „мави и зелено“, ту имамо турцизам један, „мави“ на турском значи плаво, зумбул значи, дакле: „симбил цвеће, симбил цвеће, плаво и зелено, срце моје, срце моје, јадно и чемерно...“. То је народна песма из Вукове збирке. Дакле, хоћу да вам кажем, шта је народни певач наш? Врло добро се уклопио у мит о Еросу. Уопште не прави грешке. Као што их не прави ниједан писац који има огромно образовање какво има Радомир Мићуновић, везано за књижевност и уопшту културу, наравно. Е, сад, зашто ово све говорим? Зато што цела ова збирка има један већи део и један мањи део. Већи део говори о љубави, мањи део говори о смрти. О љубави се говори као о креацији, космичкој креацији, као о креацији у приватном животу, као о љубави према жени, као о жени која је сунчева сестра, то је идеална жена која блиста и дању и ноћу, то је жена за којом се жуди и тако даље, и тако даље...

• Међутим, морам да кажем једну ствар. Зашто ја мислим да је други део књиге много мањи од првог где се говори врло експлицитно о смрти. Зато што Радомир Мићуновић на неколико места мисли да смрт није коначна и да човек живи и после смрти, ако има среће, кажем ја, да буде песник. Па макар написао само једну песму. Живеће после смрти. А онај неће, онај који се није потрудио за свог живота да направи нешто, под условима који су му дати. Многи нису направили... Али песници не треба да брину. Њихов коначан одлазак из живота не постоји. Али, видите, Мићуновић осећа то и у неким песмама у другом делу књиге где говори о смрти, он каже то, он се чак и руга смрти, подсмева се смрти. То бисмо ми рекли, ми који се бавимо анализом, то је припитомљавање звери, знате. Ругате се ономе чега се страшно плашите и онда, страх вам се смањује. Зашто то кажем? Мићуновић има једну особину која је невероватна, а то је да има смисао за хумор и то врло јак, али га има на неки фини начин, не тако чест. Затим – невероватно добро барата језиком као што сам рекла на почетку, бави се једним поступком у књижевности који није лак, а то је игра речима. Игра речима је једна његова особина која се исказује и у наслову, знате, и ви повезујете речи које нису повезане по значењу, него по звуку. Али, шта добијете тада? Добијете невероватно снажну поруку речи којима барата, видите: „Пољубне и погубне“, ове две речи једна са другом немају никакве везе, нешто што је пољубно и погубно, али ова књига садржи песме које су погубне и пољубне, знате. И то је оно, како бих рекла, то је једна особина... знате како, ионако се мисли да је хумор нешто јако ретко и Богом дано. Онај који има смисао за хумор, он је Божји миљеник. Али с друге стране, то је јако ретко у књижевности. Замислите, у целој античкој књижевности само један писац је био комичар... овај, хумористични писац, Аристофан и нико

више, када говоримо о Грчкој. То је јако ретко. Видите код нас, најпопуларнији су били они који су се бавили хумором, као што је био Нушић, он је вечно млад. И то је нормално. Зашто? Зато што је хумор једна релаксација у односу на оно што човека тишти, чега се плаши... Сматрам да је хумор рођена сестра озбиљности. Или рођени брат, хајде, боље рођени брат... Зашто то кажем... само минут један... зашто то кажем? То кажем зато што кад ви хуморно говорите о тешким стварима, онда дођете до једне ситуације у којој ви видите да имате право да говорите на тај начин јер верујете у оно о чему говорите. А док сте јако озбиљни, ви немате ту снагу, јер вас стално дави, гуши страх који имате. Морам да кажем и ово, подсмевање смрти од стране Мићуновића је тако јако да он у једној песми нама каже да кад буде на одру да га добро погледамо јер ће намигивати једним оком, а у другој песми опет каже како је он, у ствари, читајући читуље у новинама једног тренутка зажеleo да буде на месту оних који су мртви, јер тако их искрено „жалее“ њихове удовице. Хоћу да кажем, овај, да је то једна врста... како бих вам рекла... – каптирање стварности, замислите, ми сви знамо на шта он мисли, он мисли на читуље у „Политици“, али он то не каже. Он има једну, значи, копчу са нама, која је готово чудесна, знате.

• Али са друге стране у том свом циклусу песама о смрти, он има песму „Опет ћу се вратити“, где говори како ће се вратити када умре. И вратиће се, наравно, зато што је песник. Лако је песнику да се врати.

ДУША КРОЗ ОЧИ СВЈЕДОЧИ

Пјесник Радомир Мићуновић, читалачкој публици познат по више од тридесет пјесничких збирки за одрасле и дјецу, за кога је, да одмах кажемо, поезија *Опсена и занос*, / *Ерос* и Танатос, како истиче у уводној пјесми, изненађује љубитеље поезије новом, занимљивом и помало необичном књигом. У збирку *Пољубне и погубне* (*Свет књиге*, Београд, 2018) уврстио је двадесет четири своје пјесме, ако бројимо и посебно означене цјелине под једним насловом, сврстане у три цјелине – *Милосне*, *Вечите интиме* и *Заветне*. Овдје је, не без разлога, посебно наглашена присвојна замјеница, јер други дио књиге садржи тридесет пјесама које је двадесет шест пјесника посветило овом пјеснику, шахисти и енигмати.

Зашто би се могло рећи да је књига необична? Највише по томе што у посљедње вријеме нисмо навикли на пјесничке збирке, каква је ова, у којима римовани стихови читаоцу нуде снажним емоцијама натопљене љу-

бавне поруке и испуњавају га посебном топлином тако да, чим прочита неку пјесму из ове књиге, одмах пожели да је подијели са себи блиском особом. У том погледу Мићуновић баштини мишљење да је један од најбитнијих задатака поезије да надахњује и оплемењује душу онога коме је намијењена. Мићуновићеве пјесме испуњене су љубавном чежњом, заносом и страшћу. Он својим стиховима отвара наду, снови о сусретима претачу се у догађаје и доживљаје, односи између двога распламсавају ватру која магичним мостовима са лирског субјекта прелази на читаоца, на волшебан начин извија се из пјесме у читаочево расположење. По пјеснику, срећа је и мислити о срећи која мора доћи, па тако у пјесми „Морамо се срести“ поручује: *Кад сасвим близу приђем срећи / судбина тајне знаке даће. / Ти немој тада ништа рећи / јер душа душу препознаће.* Жена је мушкарцу најљепши рођендански поклон и обрнуто, *Краљеви и дрводеље / једнаке имају жеље / кад је љубав посреду* пред којом све друго постаје блиједо, склања се у страну, бјежи у заклоне.

Шта је за пјесника љубав и како се манифестује. Док у једној пјесми каже да је она привилегија, велика награда ономе ко је доживи, у малом циклусу *Новољубне* наилазимо и на овај катрен:

Кад нешто није нам јасно
завирићемо у очи,
јер о ватрама душе
најбоље вид сведочи.
Душа сања вјечну љубав, каже пјесник, али:
У састанку већ растанак слутим.
Свакој срећи коб узима данак.
Бол је скривен лицем осмехнутим.
Капље време к'о новац у чанак.

Шта је на крају свега? – пита се Мићуновић. Одговор је врло једноставан, сажет у неколико ријечи, али значењски дубок и наводи на размишљање: *Зрнце тишине. / Завршна кота. / Крај реченице / и живота.* Па кад је тако, и епитаф може једноставно да зазвучи: *Био сам. / Као да нисам. / А јесам.*

И последице епитафа, последице онога што сматрамо крајем, није све завршено. Јер, пјесма (да ли она коју пишемо или читамо?) има чудесну, обновитељску моћ. Зато пјесма „Поново ћу доћи“ заслужује да буде у цјелини наведена:

Поново ћу доћи са бујањем трава,
са упорним ходом сањалице мрава.

Доћи ћу да шапнем свакој доброј души,
како љубав гради оно што смрт руши.

Поново ћу доћи јер песма је кадра
да обнови живот к'о зидине Скадра.

Писац поговора овој књизи Васа Радовановић врло прецизну оцјену поезије уврштене у збирку *Пољубне и погубне* сажео је у једну реченицу: „Ова дубокоинтимна, а уједно и дубокомисаона лирика кроз снажну и прецизну версификацију, која сугестивно преноси песникове медаљоне на читаоце, нуди нам прегршт прецизно искристалисаних стихова који остају дубоко урезани у нама по затварању корица ове књиге.“

И пјесме посветнице на посредан начин осликавају пјесника Мићуновића, а неке од њих својеврсна су анализа ове поезије. Снежана Ана Савић стихом осликава процес стварања пјесме, уопште па и Мићуновићеве:

Добро је немати оно што се хоће.
Упорно тежити замишљеној мети.
Призивати љубав, у друштву самоће,
Са плодвљем зрелим срца и памети.

По Даници Стевановић, пјесникове ријечи су „мекане, благе као свила“, а Мирослав Топић, слиједећи ток неких Мићуновићевијх мисли и осјећања, каже: *И ове брезе миловане сунцем / Секира вреба*. Док Власта Младеновић каже да су бол, радост и искрена патња услов за поезију, дотле Горан Лабудовић Шарло, препознајући у пјеснику и врсног шахисту, закључује: *Пат је привид рата*. Чедо Ковачевић своје мишљење не увија у метафору: *Мићуновић и збори и твори. / Чег се маши не зна да омаши. / (Чег се маши то оживотвори)*. Додају ли се томе стихови Зорице Пауновић: *Ти ћеш у ону цркву у себи / Што си је саградио животом*, на неки начин ће се заокружити мишљења Мићуновићевих колега о њему и његовој поезији.

Томе бисмо само додали да ова, обимом невелика књига, спада у оне које се не читају само једном, него су при руци да се вратимо понекој пјесми, можда у тренутку чежње или испуњености љубављу.

Ранко Павловић

СТИДЉИВИ ЗНАКОВИ БУЂЕЊА КОЛЕКТИВНЕ САВЕСТИ

Појава Петера Хандкеа би се могла видети у склопу умножавања све видљивијих, али још увек врло стидљивих знакова буђења колективне савести. Охрабрује, можда почиње да васкрсава морално посустало, по-срнуло човечанство после Првог и Другог светског рата, Хладног рата, блоковских натецања, ратова крајем 20. и почетком 21. века, после фашизма, комунизма, исламског фундаментализма, тектонских промена односа међу појединим светским државама и великим силама? Шта рећи о метеорском успону Кине, похвалама Трампа Србији, о неубичајеним сигнаlima помирења балканске вековима завађане браће, уснуле раје?

Иза раскорака између технолошког развоја, материјалног богатства, нагомилане јаловости мржње, са једне стране, и духовности са друге стране, назиру се руине застрашујуће атрофије савести човечанства.

Осврнимо се само на другу половину прошлог века, и на прве две деценије овог века, то је за нас, барем овде, мрачно доба мржње и јаловости, деперсонализације, затекли смо се измењени, да заурламо једни на друге као вуци? Ко смо ми? Шта смо постали? Шта је човек? Час ово, час оно?

Посрнулом човечанству је потребна ренесанса, поновно рођење после морално и духовно иструлелог постмодерног доба.

Потребан је раскид, обрачун са непроученом мучном прошлошћу.

Неко може оспоравати, неко хвалити Петера Хандкеа и његова етничка опредељења, свако има право на своје мишљење. Треба проникнути, Хандке је ангажовани писац, сувише је скроман да претендује да буде пробуђена савест човечанства. А у ствари јесте. Да ли ће продрмати успаване? Историја нас учи, тако је било кроз историју човечанства, неколико грудвица снега би понекад могло постати загушујућа духовна лавина.

Тачно је да је Хандке одавно осетио сваљивања кривице искључиво на једну страну. Откуд њему симпатије за Србе? „Словенска солидарност“ (мајка Словенка, отац Аустријанац)? Осећај тихе изопштености? Боравак у Источној Немачкој? Насиље у његовој породици побуђује склоност стављања на страну жртве?

Клица побуне Хандкеа против светског уређења се не би могла процењивати као последица по њему накарадног разрешавања балканске кризе. Србија, Балкан, за њега су повод, метафора. Он није никакав задрти романтичар, који навија за једну страну, он хегеловски снева о чару планете, башти љубави и пробуђене савести, освешћења.

Нису све лађе потонуле, као да нам поручују његове уморне црте лица каменованог Исуса Христа разапетог на крсту.

И још нешто знајмо о данашњем свету и природи Моћи свемоћи. Да Свемоћни нису пожелели да он буде оно што јесте, да добије Нобелову награду, он је не би ни добио.

Значи Свемоћ се смешка стидљивом буђењу људскости. Да ли се Бог сажалио на нас?

Србији, земљама бивше Југославије, Балкану, потребна је духовна ренесанса.

О прошлости, о времену од 1941. од 1945. године до данас, на Балкану се углавном ћути. Уместо тога „Хлеба и игара“, ријалити, ћар, тлачење, нема научних истраживања, још увек царује такозвана „лакировка“ (укривање истине).

Заоримо прву бразду. Одбацимо лажи и мржњу, обзнанимо скривену страну стварности! Окренимо се братској љубави. Изгнајмо змију мржње из наше баште!

Томислав Крсмановић